

Баруліна Ю. Професійна позиція вчителя як ресурс якості фахової підготовки та педагогічної діяльності. *Освіта. Інноватика. Практика*, 2026. Том 14, № 6. С. 23-31. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol14i6-003>.

Barulina Yu. Profesiina pozycja vchytelia yak resurs yakosti fakhovoi pidhotovky ta pedahohichnoi diialnosti [Teacher's professional position as a resource of quality of professional training and pedagogical activity]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka – Education. Innovation. Practice*, 2026. Vol. 14, No 6. S. 23-31. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol14i6-003>.

УДК 378.147:371.13

DOI: 10.31110/2616-650X-vol14i6-003

Юлія БАРУЛІНА

Криворізький державний педагогічний університет, Кривий Ріг, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-4053-5216>

julja.barulina@gmail.com

ПРОФЕСІЙНА ПОЗИЦІЯ ВЧИТЕЛЯ ЯК РЕСУРС ЯКОСТІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ТА ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. Стаття присвячена обґрунтуванню теоретичних засад формування професійної позиції вчителя початкових класів як важливого ресурсу якості його педагогічної діяльності. Встановлено, що в умовах реалізації концепції «Нова українська школа» та сучасних освітніх реформ зростає значущість активної, суб'єктної, творчої спрямованої позиції педагога. Проаналізовано наукові підходи до розуміння якості педагогічної діяльності та її детермінант. Визначено, що якість освіти є складним, багатоаспектним феноменом, який охоплює відповідність освітнього процесу державним стандартам, потребам суспільства та вимогам часу. Доведено, що продуктивність педагогічної праці вчителя безпосередньо залежить від рівня сформованості його професійної позиції – інтегративного особистісного утворення, що виступає механізмом активізації творчого потенціалу особистості. Схарактеризовано суб'єктність як системну характеристику позиції педагога. Обґрунтовано стратегічні підходи до організації фахової підготовки майбутніх учителів початкових класів, спрямованої на формування активної, рефлексивної, креативної професійної позиції. Представлено погляди вітчизняних і закордонних науковців щодо змісту та шляхів реалізації стратегій підвищення якості освіти й підготовки педагогічних кадрів. Доведено, що ефективна фахова підготовка має ґрунтуватися на особистісно орієнтованому та креативно-діяльнісному підходах, інтерактивних формах і методах роботи, що забезпечують становлення суб'єктності майбутніх учителів. Представлено комплекс професійних функцій учителя як цілісну авторську структуру, що вміщує конструктивну, змістову, операційно-діялісну та оцінно-результативну складові та відображає взаємозв'язок цілепокладання, організації змісту навчання, реалізації педагогічної діяльності та оцінювання її результатів. Зроблено висновок, що формування професійної позиції є не стихійним, а цілеспрямованим педагогічним процесом, ефективність якого визначається усвідомленням студентами її ролі в забезпеченні творчого характеру педагогічної праці. Дослідження підкреслює, що система фахової підготовки майбутніх учителів початкових класів має цілеспрямовано формувати здатність до гнучкої, суб'єктної, інноваційно спрямованої педагогічної діяльності в умовах невизначеності та постійних змін.

Ключові слова: професійна позиція; якість педагогічної діяльності; фахова підготовка; майбутній учитель початкових класів; суб'єктність; педагогічний професіоналізм; стратегія підготовки.

Yuliia BARULINA

Kryvyi Rih State Pedagogical University, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0002-4053-5216>

julja.barulina@gmail.com

TEACHER'S PROFESSIONAL POSITION AS A RESOURCE OF QUALITY OF PROFESSIONAL TRAINING AND PEDAGOGICAL ACTIVITY

Abstract. The article is devoted to substantiating the theoretical foundations of forming the professional stance of a primary school teacher as an important resource for the quality of their pedagogical activity. It has been established that in the context of implementing the "New Ukrainian School" concept and contemporary educational reforms, the significance of an active, subject-oriented, and creatively directed teacher stance is increasing. Scientific approaches to understanding the quality of pedagogical activity and its determinants have been analyzed. It has been determined that the quality of education is a complex, multidimensional phenomenon encompassing the conformity of the educational process to state standards, societal needs, and the demands of the time. It has been proven that a teacher's pedagogical productivity directly depends on the level of formation of their professional stance — an integrative personal construct that serves as a mechanism for activating the individual's creative potential. Subjectivity has been characterized as a systemic characteristic of the teacher's stance. Strategic approaches to organizing the professional training of future primary school teachers, aimed at forming an active, reflective, and creative professional stance, have been substantiated. The views of domestic and international scholars on the content and implementation strategies for improving the quality of education and teacher training have been presented. It has been proven that effective professional training should be grounded in person-centered and creative-activity-based approaches, as well as interactive forms and methods of work that ensure the development of future teachers' subjectivity. The professional functions of a teacher have been presented as an integral authorial structure comprising constructive, content-based, operational-activity, and evaluative-resultative components, reflecting the interrelationship between goal-setting, organization of learning content, implementation of pedagogical activity, and assessment of its outcomes. It has been concluded that the formation of a professional stance is not a spontaneous but a purposeful pedagogical process, the effectiveness of which is determined by students' awareness of its role in ensuring the creative nature of pedagogical work. The study emphasizes that the system of professional training for future primary school teachers should purposefully develop the capacity for flexible, subject-oriented, and innovation-driven pedagogical activity in conditions of uncertainty and constant change.

Keywords: professional position; quality of pedagogical activity; professional training; future primary school teacher; subjectivity; pedagogical professionalism; training strategy.

Постановка проблеми. В умовах суспільних змін і нових викликів, що постають перед Україною, формується новий соціально-психологічний тип громадянина-професіонала. Усвідомлення важливості якості його професійного становлення та духовного розвитку є одним із ключових завдань сучасної освіти. При цьому пріоритет надається формуванню активної професійної позиції вчителя, здатного творчо реалізовувати соціальне замовлення суспільства щодо підготовки креативної особистості, а також оперативно реагувати на зміни та нові освітні вимоги.

Основи сучасної освіти закладаються в початковій школі, яка виступає першою ланкою безперервної освітньої системи, провідним елементом єдиної системи початкової освіти та важливим соціальним інститутом. Однією з актуальних проблем залишається пошук ефективних шляхів удосконалення кадрового забезпечення в галузі початкової освіти, підвищення якості професійної підготовки фахівців у закладах вищої педагогічної освіти, а також її приведення у відповідність до світових стандартів з урахуванням поступової інтеграції до Європейського освітнього простору.

Не випадково в «Концепції розвитку педагогічної освіти» підкреслюється, що «в умовах становлення інформаційного суспільства якісна освіта є одним із ключових чинників успіху, а педагог виступає водночас і об'єктом, і рушієм позитивних змін» [7]. Серед актуальних проблем, які нині потребують вирішення, особливо виокремлюється суперечність між суспільною потребою у висококваліфікованих педагогах і реальними можливостями чинної системи початкової освіти, а також готовністю вчителів до впровадження освітніх реформ і розбудови Нової української школи. Подолання цієї суперечності передбачає розроблення нових стратегій і методик формування педагогічного професіоналізму, а також утвердження орієнтації кожного вчителя на активну, творчу й нестандартну професійну діяльність.

Концепція «Нова українська школа» [6] орієнтує на пошук інноваційних моделей навчання, нових підходів до організації освітнього процесу та стимулювання активної позиції як важливого ресурсу професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до творчої педагогічної діяльності. Її реалізація зумовлює необхідність зміни ролі вчителя початкової школи, посилення його активності та суб'єктності у розв'язанні освітньо-педагогічних завдань. Професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти» акцентує увагу на партнерській взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу, здатності до організації діалогу з повагою до прав дитини, а також на комунікативній участі у прийнятті рішень щодо навчання, виховання і розвитку учнів. Саме тому одним із пріоритетних завдань професійної підготовки є не лише формування системи знань, умінь і навичок, а й забезпечення розвитку суб'єктності здобувачів вищої освіти, їхньої пізнавальної активності та готовності до творчої діяльності.

Сучасний учитель початкових класів має бути готовим до змін, зумовлених глобальними процесами, володіти здатністю творчо реалізовувати свої професійні функції, прагнути до саморозвитку й постійного збагачення власного професійного досвіду та творчого потенціалу, знаходити інноваційні шляхи розв'язання професійно-педагогічних завдань, застосовувати сучасні технології, ефективні форми й методи організації освітнього процесу в початковій школі. Сучасні виклики висувають високі вимоги до рівня професіоналізму вчителя, динаміка розвитку якого визначається сформованістю його професійної позиції, її активністю та орієнтацією на педагогічні інновації й нововведення у практичній діяльності.

Професійна позиція як суттєвий компонент педагогічного професіоналізму зумовлюється морально-духовними й професійними цінностями, світоглядом, інтересами, мотивами та установками на креативну, нестандартну діяльність у сфері початкової освіти. Особистість сучасного вчителя початкових класів, його соціальна зрілість, активність, творчий підхід і професійна компетентність виступають важливими чинниками забезпечення якісного виконання соціального запиту щодо підготовки творчої особистості молодших школярів, здатних швидко адаптуватися до життя та продуктивної діяльності.

Особливої актуальності проблема набуває в контексті сучасних викликів: повномасштабного воєнного вторгнення Росії в Україну з 2022 року, яке кардинально змінило умови функціонування системи освіти, зумовивши масовий перехід до дистанційного та змішаного навчання. Вимушене переміщення вчителів і учнів, постійні стресові навантаження на всіх учасників освітнього процесу суттєво позначилися на якості педагогічної діяльності та результатах навчання молодших школярів. За цих обставин учитель початкових класів опинився перед необхідністю одночасно виконувати декілька критично важливих функцій: підтримувати психологічну безпеку й емоційну стійкість дітей, гнучко адаптувати зміст і форми навчання до нових реалій, зберігати якість освітнього процесу в умовах технічної, ресурсної та просторової невизначеності. Саме в цьому контексті особливо рельєфно постає проблема сформованості активної професійної позиції педагога як внутрішнього ресурсу його стійкості, адаптивності й здатності до інноваційних рішень у кризових умовах. Відтак, підготовка майбутніх учителів початкових класів, здатних ефективно діяти в нестабільному соціокультурному середовищі, набуває стратегічного значення для відновлення та розвитку якісної початкової освіти в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Потребу розроблення нових стратегій підготовки сучасних фахівців до творчої професійної діяльності обґрунтовують праці болгарського науковця Л. Димитрова – дослідника, що запропонував системні підходи до формування стратегій якості освіти й акцентував на роль особистісно зрілого, компетентного педагога як ключової постаті освітнього процесу.

Тему професіоналізму викладача як важливого ресурсу підвищення якості підготовки конкурентоздатних фахівців порушують також українські професори М. Кондрашов та Л. Кондрашова. Вони підкреслюють, що активізація професійної позиції, розвиток творчого потенціалу, формування професійних умінь позитивно впливають на навчальні досягнення студентів [5, с. 131]. Г. Товканець вважає компетентнісний підхід основною умовою особистісного становлення та розвитку педагога, формування його педагогічного стилю та професійної позиції [12, с. 179] та доводить, що основою професійної педагогічної освіти є не лише предметна спеціалізація, а й сутнісний, культурно-контекстний аспект діяльності, а якість фахової підготовки залежить не лише від предметних знань, а й від розвитку особистісних і педагогічних якостей [12, с. 184].

Наукові напрацювання цих дослідників становлять теоретико-методологічну основу для створення стратегії особистісно-орієнтованої професійної підготовки майбутніх учителів до творчої діяльності в умовах закладу вищої освіти. J. Castillo-Lamadrid, порушуючи тему переосмислення педагогічного покликання через етику: деонтологічні основи освітньої практики, проводить зв'язок між професійним покликанням, етикою та якістю педагогічної діяльності. Його дослідження доводять, що 75% учителів із сильним відчуттям освітнього покликання досягали кращих результатів у навчанні своїх учнів; учителі з етичним та вокаційним зобов'язанням мають на 65% вищу ймовірність покращення академічних компетентностей студентів [13, с. 1248]. Американська науковиця М. Tatto зауважує, що галузі освіти необхідно розвивати потенціал для забезпечення професійного навчання вчителів і що ці зусилля мають спиратися на практично орієнтовані дослідження та культуру наукового пошуку в університетських програмах педагогічної освіти [17]. Пакистанські вчені N. Muzaffar, S. Nahid та M. Abbas у своєму дослідженні переконливо доводять, що професійна підготовка вчителя є ключовим ресурсом якості педагогічної діяльності. Вчені наголошують, що академічні кваліфікації, предметні знання, здібності та навички вчителів є визначальними для ефективності та якості освіти. При цьому результати дослідження дають цінне розуміння ключової ролі безперервного навчання вчителів та їхнього професійного зростання у забезпеченні високих стандартів якості освіти [14, с. 367]. Науковці акцентують увагу на тому, що професійний розвиток покращує методичні навички вчителів, мотивує їх виконувати свою роботу краще та сприяє їхньому культурному й особистісному зростанню. Водночас дослідники застерігають, що низька мотивація до роботи та втома вчителів безпосередньо пов'язані з недостатнім професійним розвитком і низькою самоефективністю [14, с. 368].

Емпіричне підтвердження цих тверджень знаходимо у результатах дослідження: встановлено сильний позитивний кореляційний зв'язок ($r = 0,784$), який засвідчує, що коли вчителі проходять професійну підготовку, якість їхнього викладання суттєво покращується. Зокрема, вчителі, які активно залучалися до можливостей безперервного навчання, демонстрували вищий рівень компетентності у застосуванні ефективних стратегій викладання, що безпосередньо позначалося на якості навчання учнів [14, с. 371]. На підставі цього автори роблять висновок, що інвестування в освітній рівень учителів та сприяння спеціалізованим програмам підготовки можуть суттєво підвищити якість освіти, що надається учням.

Китайські дослідники Н. Тао, D. Jiang, X. Не аналізують професійний розвиток учителя через процес професійного зростання, в якому вчителі, спираючись на професійні організації та через навчання впродовж усього життя, набувають професійних знань і навичок, здійснюють професійну автономію, демонструють професійну етику і поступово підвищують якість викладання та пропонують конкретні стратегії розвитку професійної позиції через чотирирівневе зростання: пізнання – емоційна ідентичність – особиста воля – практична дія [16].

Закордонна наукова думка є одноставною у визнанні детермінувальної ролі духовно-морального виміру особистості педагога для якості його фахової підготовки та результативності педагогічної діяльності.

Гуманістична освітня парадигма в Україні ґрунтується на наукових поглядах В. Сухомлинського, який розкрив духовно-особистісну природу педагогічної праці та обстоював необхідність активної, людяної позиції вчителя, а також Н. Бібік і В. Гриньової, що розробляли гуманістичні засади підготовки педагогів початкової школи. Питання модернізації початкової освіти й підготовки вчителів початкових класів висвітлено в наукових працях Л. Коваль, яка досліджувала компетентнісні засади підготовки, О. Онопрієнко, яка зосередилася на проблемах оцінювання навчальних досягнень молодших школярів, та С. Скворцової, котра запропонувала методичні підходи до фахової підготовки вчителів математики початкової школи. У дослідженнях Н. Гузії обґрунтовано

засади педагогічного професіоналізму як системного особистісного утворення; І. Зязюн розробив концепцію педагогічної майстерності як вищого вияву фахової позиції вчителя; Є. Лодатко здійснив теоретичне обґрунтування засад вдосконалення математичної підготовки вчителів початкової школи на засадах моделювання.

С. Корчинські, О. Цокур, вивчаючи специфіку професійного становлення, визначають систему вмінь, що забезпечують результативність фахової підготовки майбутніх учителів до творчої праці. Н. Білоконна, О. Мороз, І. Онищенко, Ю. Пелех обґрунтовують особливості фахової підготовки майбутніх учителів у взаємозв'язку і взаємозумовленості з професійним самовираженням особистості у професійній сфері діяльності.

Вивчення наукових джерел дозволяє стверджувати, що І. Бех, О. Дусавицький, О. Савченко сутність ефективної діяльності пов'язують зі зміною позиції людини в ході розв'язання нею соціальних задач. Натомість Н. Ігнатенко пов'язує педагогічну діяльність із професійною компетентністю як «сукупність теоретичних знань, практичних умінь, навичок, ставлень, досвіду, особистісних якостей учителя, які забезпечують результативність педагогічних дій» [4, с. 18].

Попри значний науковий доробок, питання ролі та механізмів формування професійної позиції вчителя як ресурсу якості фахової підготовки та педагогічної діяльності в умовах сучасних освітніх реформ залишається недостатньо дослідженим, що й зумовлює актуальність цієї статті. Зокрема, бракує комплексних досліджень, у яких би професійна позиція розглядалася як системоутворювальний конструкт, що інтегрує мотиваційно-ціннісні, когнітивні, діяльнісні та рефлексивні компоненти фахової підготовки вчителя початкової школи. Не з'ясованими залишаються механізми цілеспрямованого формування цього утворення в умовах університетської підготовки, а також стратегії збереження його активності в нестандартних, кризових умовах педагогічної праці – зокрема в умовах дистанційного навчання та воєнного часу. Подолання цієї прогалини є актуальним науковим завданням, що визначає мету й логіку цього дослідження.

Мета дослідження: обґрунтувати теоретичні засади формування професійної позиції вчителя початкових класів як важливого ресурсу якості його фахової підготовки та педагогічної діяльності й визначити стратегічні підходи до її цілеспрямованого формування в умовах фахової підготовки.

Методи дослідження. У процесі дослідження використовувалися теоретичні методи: аналіз, синтез, узагальнення та систематизація психолого-педагогічної літератури з проблем якості освіти, педагогічного професіоналізму, а також стратегій фахової підготовки майбутніх учителів початкових класів. Відповідно до теоретичного характеру дослідження, у ньому не застосовувалися емпіричні методи (анкетування, спостереження, педагогічний експеримент), а всі висновки мають характер теоретичних узагальнень і концептуальних обґрунтувань. Результати дослідження слугують підґрунтям для наступного етапу роботи, що передбачатиме практичну апробацію запропонованих підходів і перевірку їхньої ефективності в реальному освітньому середовищі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Визначення теоретичних засад формування професійної позиції вчителя початкових класів як ресурсу якості педагогічної діяльності потребує, насамперед, з'ясування змістового наповнення ключових понять дослідження – «якість освіти» та «стратегія фахової підготовки». Багатоаспектність цих категорій зумовлює звернення до різних наукових позицій вітчизняних і закордонних дослідників, що дає змогу виявити спільне й особливе в їхньому тлумаченні та окреслити методологічну основу подальшого аналізу. Розгляд цих понять є необхідною передумовою для обґрунтування стратегічних підходів до фахової підготовки майбутніх учителів, зорієнтованих на формування активної суб'єктної позиції як механізму забезпечення творчого й результативного характеру педагогічної праці.

У науковій літературі поняття «якість освіти» трактується з різних позицій. О. Ляшенко [8] визначає його через призму збалансованої відповідності між процесом, результатом та освітньою системою загалом, з одного боку, та цілями, суспільними потребами й соціальними стандартами – з іншого. О. Савченко [9] розглядає якість освіти як соціально-педагогічний феномен, у якому органічно поєднуються два виміри: теоретико-методологічний, що передбачає пошук концептуальних орієнтирів для визначення та оцінювання якості, і практичний, спрямований на досягнення конкретних прагматичних цілей – визначення дієвих механізмів впливу на якість освіти та управління процесом її вдосконалення.

Варто наголосити, що сучасне розуміння якості педагогічної діяльності є значно ширшим, ніж орієнтація виключно на навчальні досягнення учнів. Не менш значущими складниками є характер організації навчального процесу, психологічна атмосфера в класі, підтримка фізичного й психічного благополуччя дітей, а також розвиток у них стійкої внутрішньої мотивації до навчання. Л. Товажнянський, О. Романовський, В. Бондаренко, О. Пономарьов, З. Черваньова наголошують, що «якість освіти має оцінюватися комплексно, з урахуванням різних параметрів і перспективи довгострокового впливу на розвиток особистості» [11].

У контексті фахової підготовки якість осмислюється як відповідність між здобутими в ході навчання результатами та суспільним запитом на вчителя-практика, здатного до ініціативної, творчої, інноваційно спрямованої діяльності. Саме такий підхід до організації підготовки педагогічних кадрів орієнтує на чуйність до актуальних суспільних запитів і викликів часу, переміщення фокуса уваги на кінцеві результати університетського навчання – насамперед на становлення активної фахової позиції студентів, – а також на цілеспрямоване створення педагогічних умов, що забезпечують досягнення достатнього та високого рівнів сформованості цього складного особистісного утворення і сприяють розвитку професійних якостей майбутнього вчителя початкових класів.

Поняття «стратегія» (від грец. *strategike* – мистецтво керівництва) позначає цілеспрямований, науково обґрунтований план дій щодо розвитку особистості, побудований на аналізі перспектив і орієнтований на досягнення визначених цілей і завдань. «Стратегія – це напрям розвитку організації, який обумовлюється комплексним планом, що забезпечує реалізацію місії організації та досягнення цілей» [2, с. 411].

Педагогічна наука пропонує різноманітні концептуальні підходи до формування стратегії підвищення якості освіти. Болгарський учений Л. Димитров [15] переконливо доводить, що подолання наявних труднощів у педагогічній практиці неможливе без розроблення принципово нової освітньої стратегії, яка б інтегрувала кілька взаємопов'язаних теоретико-методологічних напрямів: філософсько-методологічного, зосередженого на вихованні цілісної особистості та утвердженні гуманістичного ідеалу людини як найвищої суспільної цінності; соціально-педагогічного, що передбачає активізацію творчо-евристичного потенціалу кожного індивіда; психологічного, орієнтованого на збалансований розвиток інтелектуальної, емоційної та вольової складових особистості; аксіологічного, що передбачає цілеспрямоване опанування культурними й екологічними цінностями та осмислення їхньої суспільної значущості; соціально-практичного, який відображає прагматичну спрямованість людини на конкурентоспроможну й перетворювальну самореалізацію в сучасних умовах [15, с. 16–17].

Я. Марінова, аналізуючи пріоритетні вектори стратегії розвитку сучасної освіти, приділяє особливу увагу зміцненню особистісного виміру підготовки майбутніх педагогів. Дослідниця наголошує на важливості формування у них здатності до реалістичного самооцінювання, конструктивного подолання стресових ситуацій, усвідомленого прийняття ризиків, самостійності у прийнятті рішень, раціонального управління власними часовими та енергетичними ресурсами, а також розвитку навичок побудови й підтримання ефективної міжособистісної взаємодії [15, с. 428]. Дещо інший ракурс пропонує Я. Такева, яка структурує стратегію якості освіти навколо трьох ключових складників: 1) професійно підготовленого й компетентного викладача як центральної постаті освітнього процесу; 2) якісного педагогічного інструментарію; 3) безпечного та сприятливого освітнього середовища [15].

Зіставлення різних авторських позицій щодо пріоритетів освітніх стратегій у підготовці педагогічних кадрів дозволяє виявити спільну тенденцію: дослідники однакові в тому, що проблема готовності фахівців до інноваційної діяльності потребує системного вирішення. Це підтверджується, зокрема, науковими досягненнями А. Василенко, Л. Вознюк, Н. Клокар, В. Олійника, В. Паламарчук та ін. Попри відмінності в підходах, усіх науковців об'єднує переконання, що фундаментом будь-якої ефективної стратегії підготовки є цілеспрямований розвиток фахових здібностей особистості, її критичного мислення та готовності до рішучих і творчих практичних дій.

Сучасна вища педагогічна освіта потребує оновленої стратегії фахової підготовки, кінцевим результатом якої є стійке професійно-педагогічне зростання кожного студента. Науковці однаково наголошують, що її концептуальною основою мають слугувати якісно нові підходи (системний, аксіологічний, компетентнісний, особистісно орієнтований, змістовно-процесуальний, креативно-діяльнісний, імітаційно-ігровий, технологічний, інноваційно-творчий) та оновлені принципи конструювання змісту фахової підготовки. При цьому особливої ваги набуває сформованість професійної позиції майбутнього вчителя, яка виступає внутрішнім механізмом, здатним активувати творчий потенціал особистості.

Характер і спрямованість професійно-педагогічної діяльності вчителя значною мірою визначаються його позицією. Н. Авшенюк трактує педагогічну діяльність як соціально-прагматичний простір, у якому народжуються й набувають реалізації особистісні установки педагога [1, с. 38–48]. Схожі висновки містяться і в дослідженнях С. Мартиненко, присвячених діагностичній компетентності вчителів початкової школи: авторка емпірично підтвердила взаємозалежність між рівнем сформованості професійної позиції і якістю педагогічної роботи, встановивши, що педагоги з розвинутою рефлексивною позицією демонструють вищу фахову компетентність і досягають кращих результатів у взаємодії з дітьми.

Науковці М. Гриньова, Л. Малаканова, Г. Сорокіна пов'язують продуктивність педагогічної діяльності з реалізацією її управлінського виміру, що охоплює: ціннісне ставлення до об'єкта

діяльності, засноване на його пізнанні на рівні істини; толерантне сприйняття цього об'єкта на рівні ідеї; побудову конструктивних, результативних відносин з ним на рівні практичного досвіду [3, с. 73].

Низка дослідників, як-от: Н. Волкова, М. Кондрашов, Н. Чувасова та ін., доводять, що якість педагогічної діяльності перебуває у прямій залежності від суб'єктивного ставлення особистості до неї – зокрема від того, наскільки усвідомленою є її власна причетність і внутрішня залученість у цей процес. Діяльність, яку педагог сприймає як нав'язану ззовні та відчужену від власних інтересів і прагнень, не створює умов ні для повноцінного професійного становлення, ні для досягнення вагомих результатів.

Досвід педагогічної практики переконує: результативність учительської праці зумовлюється передусім тим, наскільки особистісно активним є педагог у здійсненні своїх фахових обов'язків. Саме активність у виконанні професійних функцій є тим внутрішнім механізмом, який визначає якість організації пізнавального процесу. До таких функцій належать:

- конструктивна (екстраполяція цілей навчання в особистісні сенси, конкретизація завдань і програми дій для розв'язання навчальних проблем, вибір раціональних способів досягнення запланованого результату);
- змістова (структурування фахової підготовки на основі узгодження системи знань з процесом оволодіння ними);
- операційно-діяльнісна (застосування засобів проектування, структурування та реалізація педагогічної діяльності креативного плану);
- оцінно-результативна (відповідність досягнутих результатів запланованим цілям).

Представимо на рис.1. комплекс професійних функцій учителя як цілісну структуру, що вміщує конструктивну, змістову, операційно-діяльнісну та оцінно-результативну складові. Вона відображає взаємозв'язок цілепокладання, організації змісту навчання, реалізації педагогічної діяльності та оцінювання її результатів.

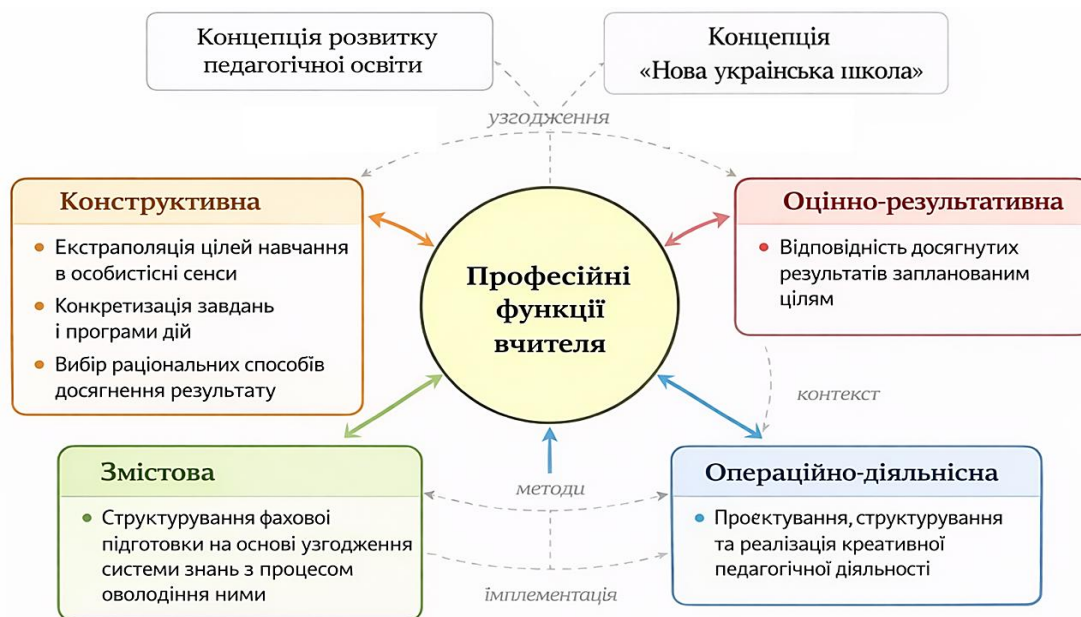

Рис. 1. Комплекс професійних функцій учителя

Перетворення зазначених якостей на дієвий інструмент активної педагогічної практики відбувається саме через професійну позицію вчителя – і чим вищим є рівень її сформованості, тим більш продуктивним і творчим стає характер його праці. В. Семиченко наголошує на особливій ролі активізації саморозвитку особистості в системі професійної діяльності, стверджуючи, що лише послідовний і безперервний професійний розвиток разом із цілеспрямованим саморозвитком здатні забезпечити справжню відповідальність фахівця – його відповідність як внутрішнім запитам діяльності, так і зовнішнім вимогам суспільства [10, с. 46].

Суб'єктність є інтегративною особистісною властивістю, що охоплює кілька взаємопов'язаних складників: здатність і готовність до повноцінного самовираження у фаховій діяльності; цілеспрямований пошук і створення умов для прояву творчої активності задля досягнення запланованих результатів; прагнення до неперервного самовдосконалення у професійній сфері; нарешті, сприйняття себе як головного суб'єкта й рушія власного розвитку та професійного зростання.

Саме сформована суб'єктність позиції майбутнього вчителя початкових класів забезпечить його надалі від догматизму у мисленні, формалізму в діях і шаблонності у педагогічному впливі на учнів.

Процес формування професійної позиції має бути організований як цілісна система суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладачів і студентів у різноманітних формах креативної діяльності – саме це є ключовим ресурсом підвищення якості підготовки. При цьому її основу складає не лише засвоєння майбутніми вчителями теоретичних засад педагогічної творчості, а й практичне ознайомлення зі зразками нестандартної, інноваційно спрямованої професійно-педагогічної діяльності. Стрижневим інструментом реалізації визначеної стратегії виступає спеціально розроблена програма формування професійної позиції майбутнього вчителя початкових класів, вбудована в систему фахової підготовки та побудована на засадах педагогічної творчості. Програма має трикомпонентну структуру, що охоплює: 1) мотиваційно-ціннісний блок – формування усвідомленого ставлення студентів до професії вчителя, розвиток внутрішньої мотивації та педагогічного покликання через аналіз зразків видатної педагогічної діяльності, дискусії, рефлексивні практики; 2) діяльнісно-творчий блок – активне залучення майбутніх учителів до моделювання педагогічних ситуацій, проєктної діяльності, інтерактивних тренінгів та кейс-методів, спрямованих на формування активної суб'єктної позиції у розв'язанні реальних освітніх задач; 3) рефлексивно-аналітичний блок – розвиток здатності до самооцінювання власної педагогічної діяльності, аналізу типових помилок і досягнень, конструювання індивідуальної траєкторії фахового зростання. Програма реалізується упродовж усього циклу фахової підготовки – від першого до четвертого курсу – і передбачає поступове ускладнення завдань і форм роботи відповідно до рівня професійного становлення студентів. Наукова новизна запропонованого підходу полягає в тому, що програма вперше інтегрує формування професійної позиції як системоутворювального конструкта в усі компоненти фахової підготовки майбутнього вчителя початкових класів, а не розглядає її як окремий навчальний модуль.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, у реалізації підготовки студентів з формування професійної позиції зростає роль її творчого аспекту. Формування цього складного особистісного утворення як важливого ресурсу якості фахової підготовки студентів – далеко не стихійний, самовільний процес. Його ефективність визначається лише тим, наскільки чітко майбутній учитель початкових класів уявляє сутність, структуру, рівні сформованості та значущість цього складного особистісного утворення в забезпеченні творчого характеру педагогічної діяльності, а також продуктивності виконання професійних обов'язків і функцій.

У процесі організації фахової підготовки зусилля викладачів мають бути сконцентровані на тому, щоб студенти з першого року навчання в університеті зрозуміли роль суб'єктної позиції в їхньому професійному становленні, сприймали себе повністю здатними до креативного розв'язання педагогічних проблем і досягали запланованих результатів, мали стійку установку на розвиток власної активності та пізнавальної самостійності як важливих рис професійної позиції, яка є механізмом прояву творчості, інновацій та креативних дій у педагогічній практиці. Перспективами подальших досліджень є розроблення та експериментальна перевірка системи педагогічних умов і методичного інструментарію для формування активної професійної позиції майбутніх учителів початкових класів у процесі фахової підготовки. Зокрема, актуальним завданням є апробація розробленої трикомпонентної програми формування професійної позиції в умовах конкретних закладів вищої педагогічної освіти із залученням методів кількісного та якісного оцінювання її ефективності – зокрема, спостереження, анкетування, педагогічного експерименту – та порівняльного аналізу результатів контрольних і експериментальних груп. Важливим напрямом є також адаптація стратегій формування професійної позиції до умов дистанційного та змішаного навчання, що набула особливої значущості в умовах воєнного часу та постпандемічних викликів. Окремої уваги потребує дослідження чинників формування стійкої суб'єктної позиції педагога як умови збереження якості освіти в кризових і нестабільних умовах.

Конфлікт інтересів. Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів.

Джерела фінансування. Дослідження не отримувало зовнішнього фінансування.

Доступність даних. Це дослідження не передбачало використання окремих наборів даних.

Використання засобів штучного інтелекту (ШІ). Під час підготовки цієї роботи автор не використовував інструменти штучного інтелекту.

Список використаних джерел

1. Авшенюк Н. М. Модернізація педагогічної освіти в європейському та євроатлантичному освітньому просторі: монографія / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. Київ, 2011. 232 с.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. 2-ге вид., доп. й виправл. Рівне : Волинські обереги, 2011. 552 с.
3. Гриньова М. В., Малаканова Л. В., Сорокіна Г. Ю. Управління навчально-виховним процесом: навчальний посібник. Полтава: ТОВ «Фірма Технос ервіс», 2016. 281 с.

4. Ігнатенко Н. В. Компетентнісний підхід у підготовці вчителя школи першого ступеня. Збірник наукових праць Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди. Тернопіль : Астон, 2006. Вип. 17–18. С. 17–18.
5. Кондрашов М. М., Кондрашова Л. В. Професіоналізм викладача – важливий ресурс підвищення якості підготовки конкурентноздатних фахівців. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія «Педагогічні науки»*. 2019. Вип. № 4. С. 125–132. <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2019-4-125-132>
6. Концепція «Нова українська школа»: схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р. Київ: МОН, 2016. 40 с. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
7. Концепція розвитку педагогічної освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 16.07.2018 № 776. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>.
8. Ляшенко О. І. Якість освіти як основа функціонування й розвитку сучасних систем освіти. Педагогіка і психологія. 2005. № 1. С. 5–12.
9. Савченко О. Я. Виховний потенціал початкової освіти : посібник для вчителів і методистів початкового навчання. Київ : Богданова А. М., 2009. 226 с.
10. Семиченко В. А. Проблема особистісного розвитку і саморозвитку в контексті неперервної професійної освіти. Педагогіка і психологія. 2010. № 2. С. 46–57.
11. Товажнянський Л. Л., Романовський О. Г., Бондаренко В. В., Пономарьов О. С., Черваньова З. О. Основи педагогіки вищої школи : навч. посіб. Харків : НТУ «ХПІ», 2005. 600 с.
12. Товканець Г. Компетентнісні аспекти професійної підготовки педагога. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. Мукачівський державний університет. 2022. Вип. 36. С. 179–186. <http://doi.org/10.30970/vpe.2022.36.11565>
13. Castillo-Lamadrid J. L. Reframing teacher vocation through ethics: Deontological foundations for educational practice. *Edelweiss Applied Science and Technology*. 2025. Vol. 9. № 5. P. 1247–1255. <https://doi.org/10.55214/25768484.v9i5.7131>
14. Muzaffar N., Nahid S., Abbas M. Role of Professional Training of Teachers and its Relationship with Teaching Quality. *Global Educational Studies Review*. 2023. Vol. VIII (I). P. 367–375. [https://doi.org/10.31703/gesr.2023\(VIII-I\).32](https://doi.org/10.31703/gesr.2023(VIII-I).32)
15. Образование и възпитание за утре – между традицията и иновациите / съст. Любен Димитров, Владислав Господинов; науч. ред. Владислав Господинов. София : Издателство «Авангард Прима» : Фондация «Човешина», 2015. 504 с.
16. Tao H., Jiang D., He X. Strategies for the Professional Development of Vocational Education Teachers Guided by the Spirit of Educators. *Transactions on Comparative Education*. 2025. Vol. 7, № 2. P. 172–181. <https://doi.org/10.23977/trance.2025.070224>
17. Tatto M. Professionalism in teaching and the role of teacher education. *European Journal of Teacher Education*. 2021. 44. P. 20–44. <https://doi.org/10.1080/02619768.2020.1849130>

References

1. Avsheniuk N. M. Modernizatsiia pedahohichnoi osvity v yevropeiskomu ta yevroatlantychnomu osvitnomu prostori: monohrafiia / Nats. akad. ped. nauk Ukrainy, In-t ped. osvity i osvity doroslykh. Kyiv, 2011. 232 s. (in Ukrainian).
2. Honcharenko S. U. Ukrainskyi pedahohichnyi entsyklopedychnyi slovnyk. 2-he vyd., dop. y vypravl. Rivne : Volynski oberehy, 2011. 552 s. (in Ukrainian).
3. Hrynova M. V., Malakanova L. V., Sorokina H. Yu. Upravlinnia navchalno-vykhovnym protsesom: navchalnyi posibnyk. Poltava: TOV «Firma Tekhnos ervis», 2016. 281 s. (in Ukrainian).
4. Ihnatenko N. V. Kompetentnisnyi pidkhd u pidhotovtsi vchytelia shkoly pershoho stupenia. Zbirnyk naukovykh prats Pereiaslav-Khmelnyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Hryhoriia Skovorody. Ternopil : Aston, 2006. Vyp. 17–18. S. 17–18. (in Ukrainian).
5. Kondrashov M. M., Kondrashova L. V. Profesionalizm vykladacha – vazhlyvyi resurs pidvyshchennia yakosti pidhotovky konkurentnozdatnykh fakhivtsiv. Visnyk Cherkaskoho natsionalnoho universytetu imeni Bohdana Khmelnytskoho. Seriiia «Pedahohichni nauky». 2019. Vyp. № 4. S. 125–132. <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2019-4-125-132> (in Ukrainian).
6. Kontseptsiiia «Nova ukrainska shkola»: skhvalena rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 14 hrudnia 2016 r. № 988-r. Kyiv: MON, 2016. 40 s. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> (in Ukrainian).
7. Kontseptsiiia rozvytku pedahohichnoi osvity : nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 16.07.2018 № 776. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti> (in Ukrainian).
8. Liashenko O. I. Yakist osvity yak osnova funktsionuvannia y rozvytku suchasnykh system osvity. Pedahohika i psykholohiia. 2005. № 1. S. 5–12. (in Ukrainian).
9. Savchenko O. Ya. Vykhovnyi potentsial pochatkovoi osvity : posibnyk dlia vchyteliv i metodystiv pochatkovoho navchannia. Kyiv : Bohdanova A. M., 2009. 226 s. (in Ukrainian).
10. Semychenko V. A. Problema osobystisnoho rozvytku i samorozvytku v konteksti neperervnoi profesiinoi osvity. Pedahohika i psykholohiia. 2010. № 2. S. 46–57. (in Ukrainian).
11. Tovazhnianskyi L. L., Romanovskiy O. H., Bondarenko V. V., Ponomarov O. S., Chervanova Z. O. Osnovy pedahohiky vyshchoi shkoly : navch. posib. Kharkiv : NTU «KhPI», 2005. 600 s. (in Ukrainian).
12. Tovkanets H. Kompetentnisni aspekty profesiinoi pidhotovky pedahoha. Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia pedahohichna. Mukachivskiy derzhavnyi universytet. 2022. Vyp. 36. S. 179–186. <http://doi.org/10.30970/vpe.2022.36.11565> (in Ukrainian).

13. Castillo-Lamadrid J. L. Reframing teacher vocation through ethics: Deontological foundations for educational practice. *Edelweiss Applied Science and Technology*. 2025. Vol. 9. № 5. P. 1247-1255. <https://doi.org/10.55214/25768484.v9i5.7131>
14. Muzaffar N., Nahid S., Abbas M. Role of Professional Training of Teachers and its Relationship with Teaching Quality. *Global Educational Studies Review*. 2023. Vol. VIII (I). P. 367–375. [https://doi.org/10.31703/gesr.2023\(VIII-I\).32](https://doi.org/10.31703/gesr.2023(VIII-I).32)
15. Obrazovanye y vъzpytanye za utre – mezhdru tradytsyiata y ynovatsyyte / съст. Liuben Dymytrov, Vladyslav Hospodynov; nauch. red. Vladyslav Hospodynov. Sofya : Yzdatelstvo «Avanhard Pryma» : Fondatsiya «Choveshchyna», 2015. 504 s.
16. Tao H., Jiang D., He X. Strategies for the Professional Development of Vocational Education Teachers Guided by the Spirit of Educators. *Transactions on Comparative Education*. 2025. Vol. 7, № 2. P. 172–181. <https://doi.org/10.23977/trance.2025.070224>
17. Tatto M. Professionalism in teaching and the role of teacher education. *European Journal of Teacher Education*. 2021.44. P. 20-44. <https://doi.org/10.1080/02619768.2020.1849130>

/ Матеріал надійшов до редакції: 19.04.2026 р. / Прийнято до друку: 25.05.2026 р. / Опубліковано: 30.06.2026 р. /

This work is licensed under a Creative Commons License Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0).